

**Ikpe Asomanya Na Ntaramahụhụ So Ya N' Iduuazi  
IgboNdị A Họrọ**

**Oluchi Nebolisa**

Ngalaba Asụsụ Igbo  
AlvanIkoku Federal college of Education,Owere  
08067998641

Na

**Ekwenze Aaron Chira**

Ngalaba Igbo na Asụsụ Naijiria ndịọzọ  
Nwafor Orizu College of Education, Nsugbe

***Umịedemede***

Ikpe Asomanya bụ ikpe a na-ekpe na-asọ anyanwè n'emeghị maọbụ ekwuputaghị n'ezie onye ikpe kwesiriima. Otutu ndi odee edela maka ihe di iche iche n'idiuazi Igbo mana o bu ihe ole na ole, ka e lebarala anyanwè n'ihe gbasatara Ikpe Asomanya n'idiuazi Igbo. Nke a were buru ezigbo nsogbu, n'ihia na odee o bua nwere ozi o na-esite n'idiuazi ya ezi ohanaze. Otutundi aka ha di ocha na-ata nnukwu ahuhu n'ihia Ikpe Asomanya e kpesoro ha. Ebe ndi na-ekpeso mmadu Ikpe Asomanya n'onwe ha, otutu oge na-echefu na o nwere onoduojojo nke a, nwere ike iwetara ha na ndiu, n'odinihu . O bu ya mere nwanchocha ji were isiokwu a, iji mee ka ndi odee deputakwuo iduuazi nke isiokwu ya ga-abu Ikpe Asomanya , ka ohanaze guo, ma mata n'ezie na ya buonodu adighi mma . Nchocha a ga-abara ndi Igbo uru. Usoro nwanchocha gbasoro mee nchocha a, bu usoro "Sovee risaachi "Na nchocha a, e lebara anyanwè n'Ikpe Asomanya na ihe ndi na-ebute ya na ka ndi odee si agba mbu n'ziputa nke a n'idiuazi ha . O bukwu Atutu Marist ka a gbasoro wee mee nchocha a bu nke nyere aka n'ighotawanye ihe na-ebute Ikpe Asomanya . A choputara ihe ndi a ; na e

nwere ọtụtụ ihe ndị na-ebute Ikpe Asọmanya dị ka ‘Ego’, ‘Ngari’, ‘Ntajianya’, ‘Anyaukwu’, ‘Ujọ’, ‘Asi’ .dg . Ebumnobi nchọcha a, bụzịputa ka ndị odee ndị a dị ka: Epuchie na Obichere , Nwokelue , Okeke ,na Ubesie si webata Ikpe Asọmanya n’ akwukwọ iduuazi ha bụ : *Chinenyeze , Ugochinyere Nwata ,Mmiri Oku E ji Egbu Mbe, Ukpama Okporo Buuru na MmaduKa A Na – Arija* . A tụtụ anya na e mechaa nchọcha a , na ọ ga-enye aka n’ime ka ndị mmadu gbaara ihe ọjọọsọ . Nchọcha a , ga-enyekwa aka n’ibawanya asụsụ na omenala Igbo n’ebe ọ dị ukwuu .

### **Okwu Mmalite**

Agumagu Igbobidoro mgbendịIgbo bidoro. Na mbido, ọ bụ n’onu ka ha na-akọ ya. N’ime ya, e nwere abụ, akụkọ na ejije. Ndị Igbo na-esite n’agumagu ha na-egosiputa ebumnobi ha nakwa echiche ha gbasara uwa. Ha na-egosiputa ngalaba agumagu a, n’onodu dị iche iche ha na-anọ na ndị ha. Agumagubụ ihe bara nnukwu uru. A na-elegara ya anya dị ka ihe obodo ji echekwaba nkwenye na usoro obibi ndị ha. Dika Mkaanem (2007:80) kwuru na agumagu “...bụ ihe bara nnukwu uru n’ogborogbodo”. Nke a putara na agumagu na-eleba anya n’ihe gbasara ndị nke metutara ma ihe mere n’oge gara aga nakwa ihe na-eme n’oge ugbo a, ma na-enyekwa aka n’ikwalite mmekọrịta mmadu na ibe ya. Culler (1961:339) kwenyere na uru agumagubara mgbe o kwuru na agumagu “...bara ezigbo uru ọ buladi n’obodo ya. O kwukwara na agumagu bụ edemede puru iche nke na-emepe obodo ma na-agbanwekwa omumendị nọ n’obodo, ma ogbenye ma ogaranya”. Nke a putara na odee bụ onye na-edede ihe gbasara ndị. O na-edede iji gosiputa akparamagwa umummadundị nọ n’uwa ma nke dị mma ma nke di njọ. Ihe ọ na-edede nwere ike igbasata ndịorondịorochichi, ndị ezinaulo, ekpemekpe. dg.

Odee dịkwa ka onye nkuzi, ọka ikpe nakwa o kwuchitere ọhanaeze. Mohammed (2013:56) mgbe ọ na-akwado ọrụ Achebe rụrụ kwuru na "...ihe odee ji ede edemede bụ iji kọwapụta ọhanaeze nkwenye ụfọdụ nakwa ụzọ abụghị ezie ndịuwa si elegara obodo anya, ma were edemede hazie akụkọndị ahụ n'ụzọ dị mma iji mee ka obodo na-aga n'ihu". Agụmagụ na odee dị ka aka nri na aka ekpe. Ha abụọ na-ejikọta aka ọnụ were emepe obodo. Ọ bụrụ na o nwere ihe mere n'obodo ma ezigbo ihe maọbụ ajọ ihe, ọ bụrụ odee ikọwapụta ya n'ụdị agụmagụ ka ọhanaeze guo ma matakwa ka ọnọdụ sirị gbata kwurū. Nwa -dike(2005) na Onyekaaonwu(2001) kwadoro nke a, mgbe ha kwuru na "ndị odeegumagụ Igbo agbala ọtụtụ mbọ n'iji agụmagụ kọwapụta ọhanaeze ka ọnọdụ sirị gbata kwurū". N'agbanyeghi nke a, e nwere ọtutuonọdụ ojoo n'ala Igbo ndịodee ka kwesikwara ileba anya iji belata ya bụ ajọonọdụ. Otu n'ime ọnọdundị ahụ tarala oji n'ala Igbo bụ mpụ na aghugho. Ọtụtụ mmadụ n'ala Igbo taa, na-agabiga ọtutu ntaramahụhụdị iche iche n' ihi Ikpe Asomanya e kpesoroha n'otuuzo maobuuzozo maobu nke ha ji aka ha kpee kpegide onwe ha n' ihi ụjọ. Nchọcha a, n'uzo puru iche na-eleba anya n' Ikpe Asomanya n'akwukwo iduuazi Igbo. Ebumnobi ya bu ileba anya na mbondị odee iduuazi gbarala iji belata ya buonodụ tarala oji n'ala Igbo. Iji mejuputa ebumnobi a, nwanchocha hoooro akwukwo iduuazi ise bu nke e nwegairi Ikpe Asomanya na ya ma leba anya na ya. Ha bu *Chinenyeze* nke Epuchie na Obichere (2001) dere, *Ugochinyere Nwata* nke Nwokelue (2010) dere, *Mmadu Ka A Na -Ari* nke Okeke ( 2012) dere, *Mmiri Oku E ji Egbu Mbe* (1974) na *Ukpapa OkpokoBuuru* ( 1975) nke Ubesie dere. N' iduuazi ndi a, a ga-eleba anya ma weputa ebe odee webatara Ikpe Asomanya bu nke bu nsogbu n' oge gara aga nakwa n' oge ugbo a site n' ilebanya n' ihe ndi a: onodụ na – ebute Ikpe Asomanya na ka ndi odee si agba mbọ na-iziputa nke a n' iduuazi ha.

## Ntulegharị Agụmagu

N’ebe a, nwanchọcha gosiri onwe ya dị ka onye isiokwu a, ọ na-eme nchọcha na ya doro anya nke ọma . O mere nke a, site n’ikowa, n’uju ma itugharịkwa uche n’ihe niile ndị mmadụ derela bụ nke rutugasiri aka n’ihe omumụ a, a na-eme nchọcha na ya tumadi ka o si metuta agumagu na Ikpe Asomanya n’iduuazi Igbo.

N’aka nke ọzọ , ọ dịkwa mkpa na mgbe nwanchọcha na-eme ụdị nchọcha a , na a ga-enyocha ihe ndị mmadụ maobuokammuta di iche dere gbasara isiokwu a, a na-eme nchọcha na ya. Ndiokammuta a bündi si n’otu ụzọ maobuuzọ nke ọzọ deputa edemede di iche iche gbasara nchọcha Ikpe Asomanya .

## Atụtụ Nnyocha

Nnyocha a gbadoro ukwu n’AtụtụMarist. Atụtụ a bụ Atụtụochichi na akụ enwe enwe nke Karl Mar . Mbah na Mbah na ndi otu ha (2013:5) kowara atutu a di ka “...mgborogwu ji iwu na nhibe mmekorita obi nwanne , mechaa buru nnyocha agumagu nke ndi a na-emegbu emegbu maobu akpagbu akpagbu.” Nke a putara na Atutu Mar ist metutara oha mmadu , akụ na uba, iwu na ndiorondiorochichi bu nke a turu anya na o ga-eweta mgbanwe akparamagwa n’uwa nakwa etu mmadu si ahuta ibe ya , ma o buru na ewebata ya nke oma n’agumagu . Atutu Realizm bu atutu na-elebakari anya ka ihe odee dere n’ agumagu siriburu enyo n’ ihe na-eme n’uwa, dika Clerk (1982:107) kowara na “...agumagu na obodo dika aka nri na aka ekpe. Na o nweghi nke ka ibe ya di mkpa , nke a ga-enwe nke a ga-ekewapu n’ebe ibe ya no. Ha abuo narukota oru onu.” Otu ihe kachasi puta ihe na nchocha a bu na e weputara agumagu dika enyo ihe na-eme n’uwa . Dika Lawrenson na Swingwood (1971 :107) kwenyere

na “...Onye mbụ na mbụ weputara atumatụ iji agumagu tũnyere ihe na-eme n’ụwa bụ Louis de Bonald (1754 – 1849 ). Ha gakwara n’ihu kwuo na agumagu na-agbadokariukwu n’ihe na-eme na ndiụ.” Ihe ndi odee a na-akowa bụ ebe o bụ na agumagu na-elebakari anya n’ihe na-eme na ndiụ na o buorụ nwanchocha ichoputa ma akwukwo agumagu a na-enyocha a na-ekwu maka ihe na-eme na ndiụ ka o bụ nke odee cheputara n’ isi ya .Atutu Mar ist, bụ atutu Mar ist na Fredick Angel (1818 - 1883 ) weputaara ohanaceze nke na-agbaruihu gbasara ndi ogaranya idi na-abawanye n’ogaranya ha , ebe umuogbenye na-aga n’ihu na-adawanye ogbenye ha . Ha weputara atutu a iji mee ka e belata oke ihe di iche n’etiti ndiogaranya na umuogbenye . Atutu a na-elebakwa anya site n’ime ka mmadu niile no n’obodo hara nha , na-enweghindi na-ebuli onwe ha elu, maobu na-ewere onwe ha, na ha dika mkpa kara ndiozo.

’Habib(2011:231) kwuru na “ndi obodo Russia weputara atutu a n’obodo ha bu nke ha ji were belata ikike ndiogaranya nwere n’ebe ndi ogbenye no. Nke a putara na ndiogaranya nwere ikike n’ebe umuogbenye no n’ihi ego ha . Ufodu n’ime ndiogaranya nwechara uloru ebe umuogbenye na-aruru ha oru bu nke ha na-akwu ha ntakiri ego maobu jide ha ugwo ogologo oge. Dobie (2009 :89) kwuru na “...ndiogaranya bu “bourgeoisie” ebe umuogbenye bu “proletariat “. N’ihi na umu ogbenye bu ha ka ndiogaranya na-ewekari n’oru , Atutu Mar ist na-elebakwa anya ka ndiogaranya si akwudebe umuogbenye ugwoonwa ha , ugwoonwa ha e pekarioru ha na-aruru ha na oge ha ji agbasa oru .dgzS.Agumagu na-arutukari aka n’ihe na-eme na ndiụ. Hristic (1977:311), Isola(1978:304-305), Wolfgang(1975:7) kwadoro nke a , mgbe ha kwuru na ‘...agumagu kachasi iduuzi bu ihe gbasara ndiụ ka a na-ekwukari na ya.” O dikwa mkpa na

nwanchocha o bula na-eleba anya n'akwukwo iduuazi ga-agba mbọ choputa ma isiokwu di na ya bu akwukwo iduuazi o na-eleba anya n' ihe na-eme na ndiundi mmadu kwa ubochi, ka o bu nke odee cheputara n' isi ya. O kwekwara nghota na Ikpe Asomanya na nsogbu so ya kwesiri ka e leba ya anya n' ihi na o so n' otu ihe a na-ahu na ndi, ebe o bu na agumagu na – elebakari anya n' ihe na - eme na ndi. Atutu Mar ist kwesikwara iji mee nchocha a n' ihi na o na – akato mmegbu na ihe ndiozo yitere ya ma na - eziputakwa akparamagwa umummadu n' obodo.

### **Nnyocha Ihe Ndi Ozọ Derela**

N'ebe a, nwanchocha gosiputara ihe ndi odee maobukammuta di iche iche dere gbasara Ikpe Asomanya. Nwadike (2006: 71) kwuru na Ikpe Asomanya "...na-etikpo obodo ma na-eme ka e lee onye ezi omume ajo anya." Nke a putara na Ikpe Asomanya na-eme ka mmadu na ibe ya di n' iro, na-emekwa ka nwanne gbaara nwanne ya oso ma na-ebutekwa abuboru n' ebe a na-aruru. Nwankwo (2004 : 75, 76) na Imo (2009: 11) kwuru na "...n' ihi oke ego mmadu nwere na-esokwa eme ka e nwee Ikpe Asomanya." Nke a putara na n' ihi na mmadu nwere ego, na e nwere ike iji maka asomanya were ghara ima ya ikpe di ka o kwesiri. Chukuezi (1988 : 15 ) kowakwara ego dika ihe so ebute ikpeasomanya "...n' ihi na o na-eme ka eziokwu zokpuo n' ime olulu ma na-aghasakwa mkpuru ajo omume." Nke a putara na mmadu nwere ike iji maka ego ghara ikwuputa eziokwu etu o kwesiri. Emenanjo ( no date :45) kwukwara na "...ego bu nke o kporo najra, bu ya butere ohi na ikpo asi. Na o bukwu ya butere inye na iri ngari nakwa ihe ojo niile dika ndi a." Nke a putara na o bu ego bu mgborogwu ihe ojo nke a na-ahu n' uwa taa. Mmadu (1979 :31) n' otu aka ahukwa hutara ego "Dika ihe wetara aghughu, mmegbu

na aka idịocha adighikwa. “ Nke a putara na ego na-akwado nsogbu, oke ochichọ na ajo omume . Nwadike (1990 :119) kowara na o bu ego “...wetara oke ochichọ ma were ihe niile kpudo ya ihu n’ala ,ma na-emekwa ka ndi mmadu na-ebi ndi n’uzo gbagoro agbago, na-ebughijuzo tulee ihe nke a ga-putara ha .” Nke a putara na ndi mmadu na - ebizi ndi uojo na-ebughijuzo chee echiche nke oma n’ihi na omume ojoo bula nwere ntaramahụ ya na ya so. Ihejirika (2008:14) kwukwara na “...aka azu maobu ngari so n’ihe na-ebute lkeasomanya.” Nke a putara na mmadu nwere ike inye akaazu iji mee ka ekwugide onye aka ya dọcha ma sikwa uzo di etu ahu mee ka ikpe maa eziokwu. Ngari putara ego maobu ihe ozondi mmadu na - enye na nzuzo , iji mee ka eziokwu ghara iputa ihe maobu mee ka aghara ima onye ikpe mara, ikpe . Ekegbo(2005 : 30 ) kowara ngari “...dika ihe anaghii ekwe mmadu mee ihe ziri ezi . O kwukwara na ndi na – eme ya , na-egori n’ime nzuzu.” Nke a putara na ndi na - eri ngari, na - eji ya etu onu . Ndi di etu a ,amaghi na n’ezie , na ngari na-ahapu ha n’ oke aguu . Ngari bukwu nnukwu ihe mgbu nyeere obodo . Eziumume na ikwuwa aka oto na - ewuli obodo, ebe ngari na-akwatu obodo . Ofomata (1999 : 62) kowara Ikpe Asomanya “...dika ihe anya ufu na-ebute.” Nke a putara na mgbe mmadu na-adighi enwe obi ocha n’ ihe oma meere mmadu ibe ya , maobu nabata ihe oma mere mmadu na nke a so ebute Ikpe Asomanya . Anyaukwu sokwa ebute lkeasomanya. Okoye (2009: 16) kwuru na anyaukwu so eme ka e nwee onodu Ikpe Asomanya “n’ihi na onye anyaukwu anaghii enwe afo ojuju . Ihe anaghii ezuru ya. O na-adiya mgbeo bula kauwa niile buru nke ya.”

Onwudufor (2007:183) kowakwara anyaukwu “...dika ihe na-eweta icho nke onwe. O kwukwara na anyaukwu na-ekposakwa obodo na-ebutekwa oke nghotahie n’ etiti

mmadu na ibe ya.” Nke a putara na o dighi ihe na-eju onye anyaukwu afo maobu tu ya n’anya. Mgbe niile, o na-achọ ibukọta ihe niile, ndi o ji n’aka, a na-adapu. Bunye ya uwa niile, afo agaghi eju ya. Mmaduichọ naani maka odimma nke ya buoria. Onye anyaukwu ga-achọ iri nke mmadu, ma mmadu agaghi eri nke ya. Onwudufor (2007 :251) kowara, na ujo so eme ka e nwee Ikpe Asomanya “...n’ihi na o na-eme ka mmadu gbahapuru diiri ya.” “Nke a putara n’ujo nwere ike ime ka mmadu hu eziokwu ma kpuchie ya, n’ agbanyeghi ka onodu siri di. Onwudufor(16) kowara na asi so ebute Ikpe Asomanya n’ihi na asi “...na-weta ogbaghara, enweghi ntukwasị obi na agaghi n’ihu.”

Nke a putara na onye e nwere nsopuru n’ ebe o no kwesiri ka okwu ya diitukwasị obi ma dikwa ka e kwuru. Onyekawu (1981 :64 - 65 ) kwuru na n’ihi ujo “...na umunna kere ikpe di n’ etiti Aworo na Obioma ozugbo n’ ebughiuzo lebawanyemie anya na ya buonodu. Nke a mere na otu onye n’ime umunna Aworo kwuru na ihe mere taa., e kwuo ya taa abughi ezigbo ihe. Umunna jukwara na nna Obioma bu Obidike agaghi ebunye Aworo iyi ka onuo n’ ihi na nke ahụ abaghi uru o bula.”

Ntaramahuhu bu nke na-abara mmadu, mgbe mmadu choro okwu mere ihe nsogbu jiri biara ya. Ofomata (2007 : 476) kowara ntaramahuhu “...dika onodu na-adaputa mgbe mmadu mejoalo ala, mejo mmadu ma mejokwa chukwu. O gakwara n’ ihu guputa arundi a, dika nke nwere ike ibute ntaramahuhu n’odinihu di ka: mmadugba nwanne ya mgba okpuru, imegide nwaogbenye, igba igbagide mmadu, inara mmadu ala ya n’ike.” .dg. Nke a putara na ome mma na-emere onwe ya, ebe ome njo na-emere onwe ya. Aru maobu mpu o bula niile mmadu mere nwechara ntaramahuhu ya na ya so. Onye o bula kwesiriigbara ihe ojooso. Ahuhu diirindi omekome n’uwa

a , dīkwara ha n'uwā ọzọ na-abia . Uru niile mmadụ nwetara n' ụzọ ezighi ezi, adighi anogide . N' ihi na ọ ga-agbọcha ha dum , mgbe aka ga-akpara ya.

Nzeako (1972 :193 -194 ) kōwara ntaramahụhụ dīka:

Ihe na-abia mgbe mmadụ mere arụ . O kwuru na arụ dī ụzọ abụọ, ha bụ: arụ mmadụ metaara onwe ya dīka mmadụikporo nwunye nwanne ya nwoke mgbe nwanne ya ka nōndi . Na arụ mmadụ metaara oha obodo : dīka mmadūitoro isi okpu refuo , maobu itigbu mmadū were abali gwuo ala ma lie ya . O kwuru na udi aru a na-eweta ntaramahuhu n' oge odinihu .

Nke a putara na ebe omume ndi a bu aru , na o buru na odighi ihe e mere nke a , onye metara ya wee nwuo, na o ga-abu ntaramahuhu nke nna kpadooro umu ga-amuta mgbe di n'ihu .Ikpe Asomanya buonodu mmadu na-akpachara anya nara onye ozo oke rubere ya, n'ih i na o nweghi onye ga-ekwuru ya.O bukwā ihe mmadu mere mmadu ibe ya n'ih i na o kariri ya. Ndi na-ekpeso mmadu Ikpe Asomanya na-echefu na o dighikwanu onye enweghi onye kariri ya n'uzo nke a maobu nke ozo .Ebe i kariri mmadu ,o nwekwara onye ozo kariri gi.Otutu mmadu na-eji n'ih i na ya na mmadu buogo,enyi .dg. wee maa onye o dighi ihe o mere ikpe.Ndi di etu a na-ada iwu ikpe nkwmoto bu nke ga-emecha wetara ha ntaramahuhu n'odinihu.

**Ntucha Nchocha** Ihe E lebara Anya n' Ebe a BuNdi a Ntajianya na ngari di ka ihe so ebute Ikpe Asomanya Ujo dika otu ihe na-ebute Ikpe Asomanya Asi dika otu ihe na-ebute Ikpe Asomanya .

**Onodu na-ebute Ikpe Asomanya dika e si ziputa ya n'idiuazi Igbo .**

**Ntajianya na ngari dika ihe so ebute Ikpe Asomanya**  
*Ugochinyere Nwata*

*Ugochinyere Nwata* bu akwukwo iduuzi nke Nwokelue (2010) dere. E lebara anya na ntajianya na ngari di ka otu n'ime ihe ndi ahụ so ebute Ikpe Asomanya. N' akwukwo a, 'Eze Ikpeaku luru nwanji abuo. Aha nwaanyi nke izizi bu Ekemma ebe aha nwaanyi nke abuo bu Nnenkwo. Ha abuo mutachara otu nwa nwoke, otu nwa nwoke, ma Obiefula bu nwa Ekemma bu diokpara, ebe Akuma bu osotere diokpara. Ka Eze nwuru, o bu Obiefula kwesiri n'ochi anya nna ha ma na Nnenkwo ka nke a mee n'ihi ntajianya o nwere n'ebe Obiefula no. O kpara nkata ka e gbuo Obiefula site n' igota ndi ogbu mmadu abuo budi tooro Obiefula oge o putara mbara ezi inyụ amiri.

Ozugbo Obiefula na – erute nso ebe o ga - anyu amiri, ha si n' azu gbachie ya aka n' akpiri wee buru ya gawa n' Omagu di n' obodo Umute. Mgbe ha na – aga n' uzo, o nweghionye ha huru n' uzo n' ihi na chi ekeela abuo. Ka ha ruru n' Omagu, ha buru Obiefula togbu n' ala ka nkuupaka. Obiefula waliji ka ogbawara oso, ha weere egbe tukwasa ya n'azu, ngwa ngwa Obiefula dara n' ala. Ha weere oso na ije lawa be ha, n'uche ha, Obiefula anwuola. (Nwokelue 2010:Pg20-21).

Nnenkwo n' ihi na o chere na Obiefula anwuola ya na ogo ya nwoke bu Ogbuehi Ezeanyido. O bu Akuma nwa Nnenkwo na-ahu nwa Ogbuehi Ezeanyido. Ogbuehi Ezeanyido na Nnenkwo na-agbasi mbo ike ka a ga-esi chie Akuma Eze. Ka ndi obodo gbakotara itu alo ka a ga-esi chie Eze ga-anochi Eze Ikpeaku n' ihi na obodo adighi ano na nkiti. Ndi obodo kwekoritara na a ga -akpota dibia afa aha ya bu Akirika ka o gbaa afa iji mata ka obi di

Eze Ikpeaku ma o ga –ekwe ka e chie nwa Nnenkwọ bu Akụoma Eze , ebe o bu na Obiefula anwụla . Ogbuehi Ezeanyido na Nnenkwọ gara be onye dibia afa bu Akirika nye ya ngari n'azu. Ogbuehi Ezeanyido nyere ya obere akpa nke ego juputara n'ime ya ebe Nnenkwọ nyere ya ego ayoro di iri abuo ka o tinyekwuo na nke Ogbuehi Ezeanyido nyere ya. Ha gwara yaihe o ga-agwa oha obodo. Obi juputara Akirika n'onu n'ih ihi nnukwu ego ha nyere ya . N'obi anuri , Akirika juru ha ihe ha chorọ ka o mere ha, ha gwara ya ihe ndi a o ga-agwa oha obodo na o bu ihe o gbataara n'afa.

Ogbuehi gwara si, achoro m ka i gwa oha obodo na Eze Ikpeaku sir i na Obiefula buogbanje , n'ih i ya , o nweghi onye ga-ahu ya anya ozọ maka na o sorola ndi mmuo mmiri lakpuo na mmiri . Achokwara m ka I gwa ha na nwata ahu bu Obiefula si na mmiri wee bia uwa . Gwakwa ha na onye ozọ ga-anochi anya Eze Ikpeazu bu nwanne ya nwoke bu Akuoma . Gwa ha na onye o bula ekweteghi n' ihe o kwuru ga-anwuriri . Nke a bu iji mee ka onye o bula kwenyesie ike maka na o dighi onye ndiuanaghi atoto n'ime ha. (Nwokelue 2010:pg34 na 35)

Oha obodo mechara chie Akuoma Eze . Aha echichi ya bu Eze Odumodu . Ka o mere afọ ato , Eze Odumodu gwara oha obodo na aha ya buzi Eze Onyeagwa . O meputakwara iwu ohuru nke o kwuru na o bu ya ga na-achizi obodo .

Iwu nke mbu bu na nwa o bula a muruubochi afọ bu nke ya , nke abuo na onye zuo ohi e lie ya na ndi . Nke ato na aga na-egbu ejima , nke ano onye o bula ga na - ewetara Eze otu okara n'uzo ato ihe ndi otara n'ubi kwa afọ.

Eze gwara oku ekwe mee ka oha obodo mata iwu ohuru ga-achioobodo ha bu Isioha bundi a; Nke mbu na onye muo nwa ubochi afokutere ya Eze .Nke abuo, onye zuo ohi n' obodo e lie ya na ndiu .Nke ato ,onye muo ejima si gbuo ya. Nke ano, ihe onye kotara n'ubi ya kwa afokobula, ya kee ya okara ato ma wetara Eze otu uzo. (Nwokelue 2010:pp51)

Ndi obodo ziputara ndi ozo ato ka gaa be Eze gwa ya na haanabataghi iwu o tiri. Eze egeghi ha nti kama o nyere ndi odibo ya iwu ka ha kpupu ha ezi. O teghi aka Eze Onyeagwa tichara iwu a , onye mbu liri mmadu na ndiu bu ,Ogbuehi Ezeanyiido. O huru otu nwatakiri aha bu Obioha si ugbo alota, wee rio ya ka o kwatara ya aki oyibo. Ozugbo nwata ahụ rigoro n' elu, Ogbuehi Ezeanyiido tiri mkpu na nwata ahụ bu onye ohi. Nke a mere ka ndi mmadu gbakota ,Eze Onyeagwa nyere iwu ka e lie nwata ahụ na ndiu. Obu ubochi ahụ e liri nwata ahụ ndiuka egbe igwegbagburu Ogbuehi Ezeanyiido. Egbe igwe ahụ boputara nwata ahụ e lirinandiū .Obodo niile juputara n' anuri n' ihi na onye ajo mmadu anwuola onwu ike.

Mgbe ha na – ekpochi Obioha aja n' ili , naani ihe o na – eti Na mkpu akwa bu aka m dikwa ocha . Hapukwanuu m ooo ,Ogbuehi Ezeanyiido maara na aka dikwa ocha .( Nwokelue:pp60)

Eze Onyeagwa nokatara otu ubochi gaa na nke onye dibia afa a na-akpo Akataka. Nwadiibia a gwara ya na nwanne ya bu Obiefula ka nondiu mana tupu o lota, na nne ya bu Nnenkwo ga-asa asisa maka ihe ojoo niile o mere n'ala Isioha. Ka Eze Onyeagwa lotara, o gwara nne ya ihe nwa dibia kwuru. Nne ya juwara isi na ya agaghi asa asisa o bula , o sokwa ya buru n' igwe kewara abuo. Ozugbo

Nnenkwọ kwuchara nke a ,egbe igwe gbara gbagbuo ya. E buuru ozu ya gaa tufuo n' ajọghia n' ihi na ọ bu ka omenaala sirị dị. Obiefula lọtara ozugbo Nnenkwọ nwuchara .Ndị mmadụ hụrụ ya ka ọ na-abata na ngwuru nna ya chere na ọ bu onye mmụọ malitere iti mkpu. Eze Onyeagwa nūrụ mkpu a na-etị were si n' obi ya pụtā , ka ọ mara ihe a na-etirī mkpu . Ozugbo o lere anya hụ Obiefula , ọ dara n'ala nwụọ .Obodo Isiọha nwere nnukwu ańūrī ka Obiefula lọtara .Ọha obodo chikwara ya Eze . .Aha Eze Obiefula bu EzeObi. Ka nwunyeEze Onyeagwa hūrū n' ihe niileadagharịala o weere mma sugbuoonwe ya.

### **Ntaramahūhū Dịka Iduuazi aSirī Zipūta Ya.**

N' iduuazi a, Obiefula tara ahūhū. Nnenkwọnapūrū ya oke rūrū ya dika dīọkpara ma chọrī igbu ya egbu .Ọ hapūkwarā ala nna ya ma birī obodo ọzọtūtū afọtupu ọ lọghachitekwa . N'aka nke ọzọ , Nnenkwọ na ogọ ya nwoke bu Ogbuehi Eze- anyido takwara ahūhū nke buteere ha ọnwū n' ihi omume ọjọọ ha mesoro Obiefula . Nnenkwọ na Ogbuehi Ezeanyido bucha egbe igwe gbagburu ha .Nke a bu n' ihi na Nnenkwọ juru na ọ gaghī asa asisa ebe Ogbuehi Ezeanyido mere ka e lie mmadū na ndiū . Abia n' ebe Eze Onyeagwa na nwunye ya nọ , o bukwa ọnwū ihere ka ha abuo nwurū . Nke a bu n' ihi na oji ọfọ ga- ala , maka na ihe onye metara n' ụwa ka ọ ga-eji isi ya burū . Ogbu mmadū chegharīa maka na ogbu mma na-ala na mma.

### **KedūKa Iduuazi Sirī Metūta Ikpe Asọmanya .**

Iduuazi a metutara Ikpe Asọmanya n' ihi ntajianya Nnenkwọ nwere n' ebe Obiefula nọ mere o jiri gote ndi ogbuu ka ha gbuo ya. Na ngarī o nyere Akirika mere ka Akirika sia asi ma tinyekwa ụjọ n' ime ọtūtū mmadū n' ihe afa kwuru bu na onye obula ekwetaghī ka e chie Akụoma

Eze ga-anwụ .Ozokwa site ka Ogbuehi Ezeanyido sirị weputa onwe ya maka ya bụ okwu n’ihi na ọ bụ onye a na-asọ anyan’obodo Isiọha n’ihi ajoy mmaduọ bụ .Ọha obodo gara n’ihu were chie Akuoma Eze Isiọha na -e bughiiuzọ nye ọtutụ afọ iji mara ma Obiefula a ga-alọta ebe ọ bụ na onweghi onye mara ka mmiri sirị banye n’opi ugboiri.

## **Ujọ Dika Otu Ihe Na-Ebute Ikpe Asomanya**

### ***Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe***

*Mmiri Oku E Ji Egbu Mbe* (1974) bụ akwukwọ iduuazi nke Ubesie dere . N’ akwukwọ iduuazi a, e lebaturu anya n’Ikpe Asomanya .Ọ bụ eziokwu na Ikpe Asomanya abughii ya bụ isiokwu kpomkwem n’akwukwọ iduuazi a mana onye guru akwukwọ a . Ubesie jiri maazi Udenze bụ onye na -achi obodo Ndiabia were gosiputa na ujọ so ebute Ikpe Asomanya . Enyi bụ onye nne na nna ya nwurula . Ọ gara binyere nwunye nwanne nna ya bụ Nneka; bụ onye kpara ya eze tupu o si n’ aka ya puo , ibi ndi nke aka ya . Enyi malitere izu ohi bụ nke bugara ya Enugu. O nwekwara ndi otu ya na ha niile so ezu ohi n’Enugu . Otu ubochi , ndi otu Enyi gara nnukwu ohi ha gara n’Enugu , e jidere ha mana n’ihi na ahụ esichaghi Enyi ike, o soghi ha jee . Ka e jidechara ndi otu ya , ujọ jidere ya ,o were gbalaa obodo ya bụNdiabia . Ka ọ lotarachara Ndiabia ,o malitekwara ohi ya , bụ nke o zuru afọ isii na okara , o mechara chooilachigha Enugu, o kwuru n’ onwe ya na ọ bụ ehi ka ọ ga-eji mechie onunọ n’ ulo ya . Enyi na ndi otu ya gara ohi n’otu obodo di nso na Ndiabia. Ha kpuru ehi mmadu . Ka ha zutechara ehi ahụ, Enyi kpuru ya bụ ehi naani ya na-ekenyeghindi ya na ha soro jee ya bụ ohi .

Ndi ohi ahụ yiiri garuo na be Enyi maka ike anu. Ma Enyi kpuru ehi ahụ zoo . Enyi gwara ha

na ya amaghị ihe ha na-akọ . Mgbe ha bidoro rụwa  
uka , Enyi tiri mkpu, ndi obodo were gbakọọ .

Ndi obodo jidere umu okorobia ato ahụ . Enyi  
bidoro kowara ndi obodo na ndi otu ya bundi ohi  
.

Ha kporo aha obodo ha jere ohi na onye ha gara  
ohi na be ya . Ndi obodo jidere umu nwoke ato  
ahụ, kee ha agbu . (Ubesie 1974: pg 48).

Ndjabia maara na aka Enyi ga-adiri na ya n'ih i na umu  
okorobia ahụ gunyere Enyi mana onye saghee onu , o  
mechie n' ih i onye o bu la kporo Enyi aha abanyela na  
nsogbu . Maazi Udenze na ndi obodo maara n'ebe nwata  
na-ebe akwa na-arụ aka na nne ya anoghi ya nna ya ga-  
anoriri ya . N'ih i na ahuhu niile a tara ndi ohi a , emeghi  
ka ha hapuikpo Enyi aha . Maazi Udenze mechara noro  
n' ihu mmadu niile maa umu okorobia atondi ahụ ikpe ma  
juo Enyi ihe a ga-eme ha .Enyi sir i ka apia ha utari . Nwoke  
e zuuru ehi ya, chere na a ga-akpuputara ya ehi ya , e  
nweghikwanu onye tupuru ya onu.

Maazi Udenze ji aghugho, maka mmadu emee  
kpapuo ya bu etuto. O juo Enyi ihe a ga – eme ha,  
Enyi wee si ha pia ha utari maka ido ha aka na  
nti. Mmadu niile chiriochi, lasaa , mara ihe gara .  
Nwoke ahụ e zuuru ehi ya juru maka ehi e  
zuuru,ma ajuju ahụ gara ika mma ma a jughi ya  
aju , maka na o juta isi nkita , o nweghi ihe o ga  
– eji agba ya mee.( Ubesie 1974:pg 49)

Enyi mechara loghachite Enugu . O malitekwara izu ohi ya  
na ndi otu ya. Ha gara ohi n' otu uloka di n'otu obodo a  
na-akpo Zengu di n'ugwu Hawsa . Ha tikporoulakuh ahụ  
ma buru ego .Enyi gbalatara Enugu ozugbo ha zuchara ohi

ahụ mana aka mechara kpara ya .O bụkwa n'ụlọ mmanya ka ndị uwe ojii jidere ya . Ndị uwe ojii tụtụ ya nga afọ ise . Ka Enyi pụtara na nga , ọ lara obodo ya bụNdiabia . O weere ego o zutere n' ohi wuo nnukwu ụlọ elu . Enyi mechara buri nnukwu onye oru ugbo ,o cheghiariri nke na ndi ya obodo jizi ya eme onu .

### **Ntaramahuhu Di ka Iduuazi a Siri Ziputa Ya.**

Umụ okorobia ndi ya na Enyi soro jee ohi mgbe Enyi ka nọ n'obodo Ndiabia bündi a tara ahuhu site n'ipia ha utari iji dọo ha aka na nti . N'aka nke ozo , Enyi bu onye mere ka e kpeso umu okorobia ahụ Ikpe Asomanya takwara ahuhu nke kariri nke ndi a piara utari tara n'ulo nga . Enyi noro n'ulo nga afọ ise . O bụkwa ohi kara idula ya ala mmuo kama na ọ biaziri chegharia ma ghoo ezigbo mmadu n'ikpeazu.

### **KeduKa Iduuazi Siri aMetuta Ikpe Asomanya .**

Iduuazi a metutara Ikpe Asomanya n'ih i na Maazi Udenze bu Igwe na-achiNdiabia n' ujo ekweghi ya maa Enyi ikpe, kama o mara naaniumu okorobia ha na Enyi soro zuo ohi ikpe . Maazi Udenze juru Enyi ihe a ga-eme ha , Enyi siri ka a pia ha utari. N'ih i ujo, Maazi Udenze agwaghi kwanu Enyi ka o kpuputa ehi ha zutere bu nke o ji , kama na a piachara umu okorobia ahutari mmadu niile wee lasaa.

### **Ujo Di ka Otu Ihe So Ebute Ikpe Asomanya**

Ukpana Okpoko Buuru bu akwukwo iduuazi nke Ubesie (1975) dere . N'akwukwo iduuazi a , e lebara anya n'Ikpe Asomanya nke oma . Obodo Ifite Amaeke bu nke ndi amakekwu na ndi ohi juputara n'ime ya .Ha bundi kporo onwe ha ndi odogwu. O bundi odogwu mere na Ifite

Amaeke adighi mma . Otutu oge ndi, Ifite Amaeke na – atuujo n'igwa ha ajo ihe ha na-eme . O bu naani Maazi Obijiofo bu onye anaghii atuujo n'igwa ndi odogwu gbasara ihe ojoo ha na-eme . Nke a , mere ndi odogwu jiri kpoo Maazi Obijiofo asi ma na-achokwa uzo igbu ya oge o bula . Obijiofo na umu ya abuo bu Jidefo na Obiora gbapuru laa Umwaro .Otu ubochi Maazi Obijiofo na umu ya si Umwaro bia ichu nta .Ndi odogwu huru ha wee chere ka ha gafere .Ka Maazi Obijiofo na umu ya gafechara, ndi odogwu jiri nwayoonwayoo na –eso ha n'azu were ruo ebe ha chorochu nta .

Mgbe ndi odogwu huru ha , ha kworugbo ha gaa n' akuku mmiri zoo, chere ka ha gafee mgbe ha gafere , ndi odogwu ahụ jiri nwayoo na-eso ha n'azu ugbu a, ha eruola ebe ha chorochu nta , wee rituo .(Ubesie 1975:pg 29)

O bu n' ohia ahụ ka ndi Ifite Amaeke ma ndi Umwaro na-abia achu nta . Ka ha rituchara n'ugbo , Obijiofo huruuku ele were turuuba ele gawa . Mgbe ahụ ka ndi odogwu ji nwayoo na-eso ya . Ha wakporo ya ma gbuo ya . Mkpu Obijiofo tiri, mere ka umu ya gbara oso bia . Lekwa ka ndi odogwu ji mma na-egburi Maazi Obijiofo.

Mgbe ha gbaruwere nso, Jidefo letiri anya , hụ ebe otu odogwu ji mma ese nna ya uri n' ahụ .(Ubesie 1975:pg 30)

Ndi odogwu mechera buru ozu Obijiofo na-ala, bu nke umu Obijiofo bu Jidefo na Obiora mechara naputa ha . Ka o mere otutu afo Maazi Obijiofo jiri nwuo, Jidefo na Obiora laghachiri obodo ha bu Ifite Amaeke . Umunne abundị a malitekwara ibu agha n'aka ndi odogwu ozo .O nwere ubochi ekwe bidoro dawa na ndeeri maka ndi ohi , ma na ndi mmadu putachara n'ihia na Jidefo na Obiora

aputaghị, ndị odogwu siri na o bu ha zuru ya bu ohi .  
Mgbe chi foro, otutundi odogwu biara be ha si na o bu  
ha zuru ohi ahụ n' ihi na ha aputaghị oge ibe ha putara  
. Ndị Ifite Amaeke mechara kpebie na Jideofọ na Obiora  
ga-anuriri iyi , bu nke ha nuru mana iyi ejideghị ha, n'  
ihi na aka ha diocha .

Mgbe e butere iyi , Maazi Jideofọ wee bido nwa  
iyi si; o buru na o bu m zuru ohi a maobu  
nwanne m nwoke, ma o bu buru na nna anyi  
emetula ihe mmadu aka mgbe o nondi, onwu  
kpochapu ezinaulo anyi niile.( Ubesie :pp37)

Iyi ahụ Maazi Jideofonuru meturu mmadu niile n'ahụ ,  
n'ihia na ezinaulo otu onye na-anuru iyi ji onwe ha n'aka  
. Ka o mere izu asaa Jideofọ na nwanne ya nondi . Ha  
gara ahia jii gosi ndi obodo n'aka ha diocha.

Ka e mechara , ndi obodo si na oge eruola mgbe mmadu  
niile ga-anu iyi na onye o bula anughi iyi na a ga-egbu  
ya. Mmadu niile nuru iyi. Iyi wee gbuo ufodundi odogwu  
bundi boro Jideofọ na Obiora ebubo.

Mgbe abali asaa e jiri nuo iyi gasiri, iyi gburu  
nwoke e zuru ihe ya bu otu onye odogwu na  
nwunye ya ma umu ya(Ubesie 1975:pg 38)

O teela aka , ndi odogwu kpawara aru, ogba mechara doo  
onye o bula aka na nti maka ihie asaa n' anya afo ahụ  
, n'ihia na obodo mee ihe emebeghi ihe emebeghi e mee  
ha . O techeghi aka ogba wetere ozi a , ndi odogwu malitere  
ikwu na ha ga-eji akpukpo mmadu kwee edere ha.

Akpukpo mmadu kwee. (Ubesie :pg 55)

Ndi odogwu gara toro Kasie onye Umukenga . O bu naani  
ya ka nne ya bu Mgbaafọ mutara. Kasie bituru mma aka.

N'ihì mma Kasie, obi ebere ekweghì Meenihu jide ya .  
Otu onye na ndị odogwu siri n'ohia waputa ka o jide  
Kasie, Kasie miji mma bepu onye odogwu ahụ isi nke a  
wutere Meenihu o wee si n'ohia puta wakwu Kasie .

Otu onye n'ime ndi odogwu esila n'ohia waputa  
ka o jide Kasie , ma Kasie miji mma ya , mee ka  
isi ya na olu ya togboro n'otu akukuzo, ma ahụ  
ya noro nke ya icha na-agba kitikiti ka okuko  
egbughi nke oma ndi odogwu mechara jide Kasie  
.( Ubesie :Pg 63)

Kasie bu onye Umukenga . NdiUmukenga mechara chowa  
Kasie . Ka ha mataara na o budi Ifite Amaeke ji Kasie.  
Ka ndiUmukenga rutere Ifite Amaeke, obu Maazi Jidefo  
nabatara ha . O ziri ka a kpoodi odogwu. Ka ndi odogwu  
bịara , Maazi Jidefo kwara ka ume omumu si mee nne  
Kasie bu Mgbafo . O riorodi odogwu ka ha mee ebere  
kpoputa Kasie .Ndi odogwu guoro nne Kasie ihe o ga-eji  
gbaputa Kasie bu nke Mgbafo rere ihe ya niile iji hu na  
o mere ihe a gwara ya. Ndi odogwu gwara nne Kasie na  
o bu ohu ka o ga-eji gbara Kasie. Ndi odogwu doru nne  
Kasie aka na nti ka o bi hu ha anya n'otu izu uka .O  
buubochi ahụ nne Kasie na ndiUmukenga biachara, ka ndi  
odogwu kpoputara Kasie wee gbua ya .

N'ime uchichi ubochi ahụ, Ndi odogwu ole na  
ole jere ebe e dewere Kasie , kpoputa ya  
, gbua .( Ubesie 1975:pg 67)

Ka ubochi akara aka ruru , Mgbafo wekotara ma ohu na  
ihe oriri nke o ji bi. Ndi odogwu siri ya na o bu mgbe  
e richara nri , ka ha ga - akpoputa ya Kasie . Mgbe ndi  
odogwu richara nri, ma tachakwa otu ewu nke e gbua  
ha. Ha bara otu ebe chiputara ha okpuku isi , aka na  
ukwu mmadu chinye Mgbafo.

Mgbe ha rīchara nri , ha naara ohu ahụ ,  
Baa otu ebe chiputa ọkpukpu isi, Na aka na  
ukwu mmadu , chinye Mgbaafọ .( Ubesie :pg 69)

Ka Kasie nwusiri, ike uwa a gwuru Mgbaafọ bu  
nne Kasie . O gara were ndi ya gwoogwu a na-akpo o  
nwere nti , anughi ihe . Ka o mere abaliabuo Mgbaafọ  
gwochara onwu a, o nwuru. Ndi obodo Kasie  
bundiUmukenga mechara bia ogo n'Ifite Amaeke , ha  
kpochapurundi Ifite Amaeke tinyere ma ndi kporo onwe  
ha ndi odogwu.

### **Ntaramahuhu Dika Iduuazi a Siri Ziputa Ya.**

N'Iduuazi a, Mgbaafọ nne Kasie tara ahuhu  
malite mgbe ndi odogwu gwara ya weta ihe iji gbara  
nwa ya bu Kasie . O rere ihe niile o nwere ma ala ya. Ma e  
mechara gbuo Kasie ma narakwa Mgbaafọohu o ji bia.  
Mgbaafọ mechara nwuo n'ihi na o were ndi ya gwoogwu  
 . N'aka nke ozo , ndi odogwu zutekwara onwu nke ha . Ha  
anoghizindiu were kuọ edere ha ji akpukpo Kasie kwee .  
NdiUmukenga kpochapurundi odogwu, ezinaulo ha na  
obodo Ifite Amaeke.

### **KeduKa Iduuazi aSiri Metuta Ikpe Asomanya .**

N'ebe Maazi Jideofọ no , o maara nke oma na ndi  
odogwu abughijudindi a na-ariọ biko; ejighikwanu biko  
ariota ha ihe n'aka . O nwere mgbe ndi odogwu tooro ada  
Maazi Jideofọ jere ka o selaa ite mmanya na be di ya ,  
ndi odogwu tooro ya. Ka ndi mmadu gbaara ya ama na  
o bundi odogwu ji ada ya , Maazi Jideofọ na Obiora  
nwanne ya gara be ndi odogwu ma nye ha iwu; ka ha  
dulata ada ya ha tooro , bu nke ndi odogwu mere ozugbo.  
Ka Maazi Jideofọ na Obiora na-alarusi n' ulo ha , lekwa

ada ya ka ọ lotara. O teghi aka Jideofọ na Obiọra laruru, nwa Jideofọ lotara . Ọ buru na Maazi Jideofọ, nyere ha iwu di ka o si nye ndi odogwu mgbe ha tooro nwa ya , ndi odogwu agaghi egbu Kasie , kama ọ malitere iso ha anya site n'ije riowa ndi odogwu aririo ,ebe ọ maara nke oma na ndi odogwu abughiiudindi a na-ario aririo . Ọ makwara nke oma ,na ọ bu n'ike ka e ji anata ndi odogwu ihe n'aka. Ọ bu n'ih i na o nweghi onye baara ndi odogwu mba maobu nye ha iwu mere na ubochi ahụ a rioro ha biko ka ha hapu Kasie buubochi e dulara ya mmuo . N'ebe ndi Umukenga so Mgbaafọ bia IfiteAmaeke no . Ọ nweghikwanu ihe ha gwara ndi odogwu, ọ buladi mgbe ndi odogwu guoro nne Kasie ihe ọ ga-ewete tupu ha akponye Kasie . Ndi odogwu nyere Mgbaafọ iwu ka o wekota ihe ndi a n'otu izu ma gbakwaa uzo bia tupu nkwa ya agaghi afọ otu isi akwu wee nwuo .

Mgbe Mgbaafọ kwetara iweta ihe ha guuru ya . Ndi odogwu doro ya aka na nti ka ọ bia hu ha anya n' otu izu . Ma ọ buru na ọ nwughi obu n' aka bia, n' ubochi ahụ ,nkwa ya agaghi afọ otu isi akwu wee nwuo .(Ubesie 1975:pg 70)

Ka a na-enye Mgbaafọ iwu a , ndiUmukenga soro ya bia Ifite Amaeke gbara nkiti , na-asodi odogwu anya wee ruo mgbe e gburu Kasie.

### **MmaduNwere Ike IjiUjo Maa Onwe Ya**

*Mmadu Ka A Na – Aria* bu akwukwo akuko nke Okeke (2012) dere. Iduuazi alebara anya n'Ikpe Asomanya . N'akwukwo akuko a, Mejo Udemba nwere ebe ọ na - azumumanumanu .Mejo Udemba bu ezigbo anuruma . Otutu oge, ọ na – anọ ihe kariri abali abuo n'ebe ọ gara inu mmanya ma chefuo na ọ ga - enye umu anuo na-azu nri. Umumanumanu

nogidere na-ahutazi onwe ha di ka ndina-enwe otutu mmekpa ahụ n'aka Udemba, ha wee chọwa ụzọ inwere onwe ha. Otu ụbọchị, mbe bụ anụ nke e ji Okeosisi were mara, kpọrọmụanundiozo nzuko. Ha malitere nzuko mgbe Mejo Udemba labachara ụra. O bụ Okeosisi tochara umuanu niile nọ n' ugbo Mejo Udemba. Okeosisi malitere igwa ha okwu, na o bụ mmadu bụ onye iro ha nwere, n'otu ụbọchị na ha ga-esiriri n'okpuru mmadu puo. N'oburugodu na ha emerie mmadu n'agha, ha anwakwala anwa mee ka mmadu. O gwara ha na onweghi anụ ga-eyi akwa, na onweghi anụ ga-anụ mmanya, maobu metu ego aka maobukwanu megbuo maobu gbuo nwanne ya. N'ihia na ihe ndi a niile bụ omume ojoo nke mmadu na-eme. O gakwara n' ihu gwa ha n' umuanu niile ha nha, na o dighi onye ka ibe ya.

Okeosisi gwara ha na o bụ mmadu bụ onye iro ha nwere. N'ihe o bula ji ukwu aga bụ onye iro anyi mana ihe o bula ukwu anọ maobu nku bụ enyi anyi. Ma chetakwanu, o buru na anyi ga-agba mmadu mgba, anyi agaghi emekwa ka mmadu. O nweghi anubula ga- eyi akwa, nupụ mmanya, see anwuru ike, maobu metu ego aka maobukwanu gbaa mgbere anu ibe ya. Ihe niile umu mmadu na-eme bu ajo ihe. Ma nke kachasina, o nweghi anuo bula ga- emegbu anu ibe ya, ma o siri ike maobu na o sighi ike, ma o wara anya maobu na o waghi; ma o pere mpe ma o buru ibu. O nweghi anu ga-egbu anu ibe ya. Anyi niile ha nha; o nweghi onye ka ibe ya (Okeke2012:pg 15 na 16).

Ka o ruru ihe dika onwa isii n'afọ, umu anumanu busoro Mejo Udemba agha n' ihia na ka umu anumanu rucharara oru, o nweghi nri o bula o nyere ha, kama o puuru onwe ya na nke Ofoka bu ebe o noronujupuchaa mmanya afọ chefuoma maka umu anumumundi ruuru ya oru

. Ka chi ụbọchiụka bọrọ , Mejo Udemba sirị ebe ọ gara inụ mmanya na Satodee lōta .Iwe juputara ụmụ anumanu obi nke na ha bu- soro Mejo Udemba agha. Ọ tūrū Mejo Udemba n' anya na. ụmụ anumanu na – apịabụtarị lusoro ya ọgụ . Ka ọgụ Mejo Udemba na ụmụ anumanu biara sie nmukwu ike, Udemba na ndiọrụ ya sirị ngwuru be ya gbapụsọ ebe ụmụ anumanu chụwara ha.

N'ekwughị ,akaghị aka , Mejo na ndiọrụ ya huziri onwe ha ebe a na-agba ụkwu ,na-aga ha mbọ ; na-adu ha mpi. Nke a bu izizi ha na-ahụmụ anu n'udi iwe a. Ajuju ha na-aju onwe ha bu ,''Kedu ka ụmụ anu ha na-apia utari mgbe na etu masiri ha si tugharia piawazia ha'' ?. Ya bu ihe riri ha onu .Mbọ niile ha gbara iji chekwaa onwe ha lara n' iyi, nke mere na ha niile gbara osokwu eru ala . Ha niile jiri mbọ mbooso n' eleghi anya n' azu . Ha mmadu ise gbapuru, gbagawa n' uzo e si apu n'okporo uzo. N'azu ha ,umu anumanu juputara n' onu na-achuso ha n'ike n' ike. (Okeke 2012:pg26 na 27).

Ugbu a, ụmụ anumanu enwerela onwe ha . Ha anoghikwa n'okpuru mmadu . Ọ bu agu ka a na-akpo Agumba na Akirika . Ọ bukwa ha abuo ka ha jiri mere ndi isi ha . Agumba na Akirika hichapuru ugbo Mejo Udemba deburu , ma dee ya ogige ụmụ anumanu . Ha meputakwa iwu asaa bu nke ha kwuru na ọ ga-edu ha mgbe niile . Ha dere iwu a n'ahu aja ka ụmụ anumanu niile nwee ike idi na-agu ya mgbe ọ bula . Iwu asaa

1. Ihe ọ bula ji ụkwu abuo aga bu onye iro.
2. Ihe ọ bula nwere ụkwu anọ ma ọ bu nku bu enyi

3. O nweghị anumanuọ bula ga-eyi akwa
4. O nweghị anumanuọ bula ga-arahu n' elu akwa
5. O nweghị anumanuọ bula ga-anu mmanya oku
6. O nweghị anumanuọ bula ga-egbu ibe ya.
7. Umu anumanu niile ha nha. (Okeke 2012:pg32 na 33).

Agumba na Akirika bu ha na-achikwa umu anumanu mana o nweghi mgbe o ji adabara ha abuo .Ka umu anumanu nwechara onwe ha , umu nkita a na-akpo Ugbene na Uja muruumu iteghete . Akirika kporuumu nke nkita ndi a muruohuru na –azu ha na nzuzo. Ka o techara aka , umu anumanu chefuchara ihe gbasara ha , umu anumanu amaghi na o nwere ebumnobi o jiri mee nke a. Mgbe o bula umu anumanu nwere nzuko , o bundi isi abuo a, Agumba na Akirika ka a na-aria n'ihi na okwu anaghii adabara ha abuo , otutu oge , ndi isi a na-ekewa umu anumanu otu abuo. Ya bundi kwenyeere Agumba na ndi kwenyeere Akirika . Agumba na Akirika tuputara alo ka a ruo igwe na-enye oku na mmiri pompu . Akirika mechara o nweghizi mmasi maka nke a .Nke a butere ndi kwe na ndi ekwela .Otu abuo daputara ; ya bu otu ndi kwenyeere Agumba na otu ndi kwenyeere Akirika .N' ihi na Agumba nwere onatarachi n' okwu onu .Nke a , mere ka ndi no n'otu ya were buo ibu n'onuogu , umu anumanu niile kpebiri na ha ga-atu vootu , n'ubochi mbinye aka a , Agumba kwuchara okwu noro ala , ozugbo Akirika biliri oto , roo Agumba anya, gbuo nnukwu okporofija nke a na-anutubeghi n'onu ya mbu , nke a mere ka umu nkita ahụ Akirika na-azu puta were so Agumba oso bu nke ha ji chupu ya n' ogige umu anumanu .

Mgbe Agumba kwuchara okwu. O doro onye o bula anya ebe o ga-ebineye aka. Ozugbo o mechiri onu nodu ala. Akirika biliri oto, roo Agumba anya, gbuo nnukwu okporofia nke a na-anutubeghi n'onu ya mbu. Nke a butere nnukwu mkpotu n'ezi. Iheozo a huziri bu nnukwu nkita iteghete yicha igwe n'olu ka ha nubatara n'ime oha ahụ. Ha kwogara ebe Agumba no. Mana o maliri n'oge site n'ebe ahụ nke mere na mbu ha enweteghi ya. N'atufughi oge, Agumba tinyere isi n'onuuzo, umu nkita ndi a nyere ya oso. Site na mgbagwoju anya na jicha ha ikwu okwu, umu anumanu niile gbakoro n'onuuzo ikiri ihe na-eme. Ugbu a, Agumba na-agbafegbo ha banyere na nnukwu uzo. O na-agba etu o nwere ike mana umu nkita ndi a eruwela ya nso. Na ntumadi, o dara n'ala.

O di ha niile ka ha enwudela ya, mana Agumba bilikwara ozugbo gbasiwe ike kara etu o na-agba na mbu. Umu nkita ndi a eruwewala ya nsoozo. Otu n'ime ha tadoro ya n'odu mana o hichapuruodu ya ozugbo. Agumba tinyere ume ya niile, si n'obere oghere di n'aja mifee; a hukwaghi ya anya ozu. (Okeke 2012:pg68 na 69).

Kemgbe a chupuchara Agumba, egwu juputara umu anumanu ahụ. Akirika na-emezi ka o siri so ya, o jiri nwayo na-enupu isi n'iwu asaa bu nke o jiri aka ya mee. Site n'irahu n'elu akwa, ma gonahumu anumanu. Site na nwunye ya Uteeze igbachitere ya na nke a abughii iwu.

Uteeze nwunye ya, bu onye chetere na o bughii irahu n'elu akwa bu iwu kama na o buisa akwa n'elu ya. (pg 88)

Kemgbe Akirīka chupūchara Agumba , Akirīka jirī aka ya chie onwe ya igwe umū anumanū. Tinyere nkitā iteghete na-eche ya nche mgbe niile bū nke uja ha na-eme ka egwu na-ejuputā umū anumanuahū mgbe dum .Akirīka kpōroumū anumanū niile nzukō , ha amaghī na o bū ka ha kwuputā mmehie ha, ka o jirī kpōo ha .Akirīka kpōkorō ha ka ha kwuputā arū ha kpara. Otutuumū anumanundī dīka umū ezi , umū nnekwu okukō , aturū , umūobogwū jirī n' ihi ujō were mawa onwe ha ikpe ; na o bū onye iro Akirīka o chupurū achupū bū Agumba bū onye na-eme ka ha na -enupurū Akirīka isi , n' ihi na ha n' Agumba na-ahū na nzuzo . Umū anumanundī kwuputachara ihe ndī a, Akirīka nyere umū nkitā iwu ka ha tagbuchaa umū anumanundī a .

Umū ezi kwuru na ha na Agumba na hū kemgbe a chupurū ya . Umū nnekwu kwuru na Agumba biakwutere ha na nrō dunye ha ka nupurū obodo isi . Aturū kwuputara na ya nyunyere amirī n' ime umi mmiri onūnū ha na o bū Agumba dunyere ya mee nke ahū . A norō ebe ahū gbuo ha niile. Etu a ka nkwuputā na ogbugbuumū anumanū gagidere ruo na ozu umū anumanū adojuō n' ihu Akirīka.(pg 110 na 111)

Akirīka ka būkwa onyeisi umū anumanū n' agbanyaghī ahūhū niile o na-ata ha ma ndiō na-egbu . Akirīka malitere ya na umū mmadū izukoritā ahiā . Otu nwoke a na -akpo Okezie bū ya na Akirīka na-ezuritā ahiā . Akirīka mechara chewa uche na umū mmadū ga-anapū ya ugbo umū anumanū ma gbuo ya. O zirī Maazī Okezie ka o biā .O būubochī Maazī Okezie biara ka Akirīka na umū agundiōzō nwogharirī n' udī mmadū . Nke a were burū ihe ijū anya nyeere umū anumanundiōzō, n' ihi na ha amaghī na ihe mmadū na-eme dī Akirīka mma n' agbanyeghī na o bū ya tirī iwu na ihe o būla nwere ukwū abuō bū onye iro.

### **Ntaramahụhụ Dịka Iduuazi a Sịrị Zipụta Ya.**

Ụmụ anụmanụ tara ọtụtụ ahụhụ n'aka Akịrịka malite mgbe ọ chụpụchara Agumba. Ọtụtụ anụmanụ bündi o gburu egbu ebe ọtụtụ bündiọ chụfuru achufu . N'aka nke ọzọ Akịrịka mataara n' ahụhụ ga-abịara ya n'ọdinihu . Ọ gara gbanwee n'ụdị mmadụ ma ghorozie mmadụ .

### **Kedụ Etu iduuazi a Sịrị Metụta Ikpe Asọmanya**

Iduuazi a metutara Ikpe Asọmanya n'ihì ụmụ anụmanundị dika ụmụ ezi, ụmụ nnekwu okuko , ụmụ aturu na ụmụobogwu bündi Akịrịka nyere iwu ka e gbuo , e nweghikwanu ihe ha mere . Ha ahụ beghikwanu Agumba anya kemgbe Akịrịka chụpụchara ya kama na ọ bụ n' ihì ụjọ ka ha jiri maa onwe ha ikpe bụ nke buteere ha onwu.

### **AsiDika Otu Ihe SoEbute Ikpe Asọmanya**

*Chinenyeze* bụ akwukwọ iduuazi nke Epuchie na Obichere (2001) dere . Iduuazi a lebara anya n'asi dika otu so ebute Ikpe Asọmanya . Odee jiri Chinenye bụ nwaodibo Eze Onyeike were gosiputa na asi so ebute Ikpe Asọmanya . Chinenyeze bụ akwukwoiduuazi gbagidere ukwu n'akwukwọ nsọ (Genesis 37 -46) ebe a korọ maka nrọ Josef nke butere mkpomasiunne ya na nrefu ya . Chinenye buonye a muru n'ezinaulo Njoku na Ulumma . Chinenye bụ ezigbo nwata nke maara ihe nke ukwu . Otu ubochio roro nrọ ebe ya na umunne ya na-eke ukwu oka n'etiti ubi, ukwu oka ya biliri guzoro oto mana ukwu oka nke umunne ya na-agba nke Chinenye gburugburu na – akpokwa isiala enye ya.

Chinenye siri n' abaliunyaahu anọ m na nrọ hụ ebe mụ na umunne m niile na-eke ukwu oka n'etiti ubi; ukwu oka nke m biliri oto . Mana ukwu oka

nke ụnụ na-agba nke m gburugburu; na-akpọkwa isiala enye ukwu ọka nke m (Epuchie na Obichere 2001:pg 12)

Nna ya baara ya mba ma juo ya ihe o na akowa; o bu na ya bu nna ya, nne ya na umunne ya ga na-akpo isiala enye ya. Ma ka nke a mechara, o teghi aka Chinenye rokpara nrozo bu nke meziri ka umunne ya chowa uzọ igbu ya. O kpokoromunne ya ndi o zere nrozo roro; ebe onwa, anyanwu na kpakpandio iri na otu na-akpo isiala enye ya.

Chinenye emeppee onu ya si; taa na nro onwa, anyanwu na kpakpandio iri na otu na ndiozo na-akpo isiala enye m. Ka o sepuuonu, nna ya gboro ya. (Epuchie na Obichere :pg 34)

Nna ya bakwara ya mba ozo si ya, ma o putara na ya ma nne ya ga-akpo isiala enye ya. Site mgbe ahụ Chinenye zechaara ha nro nke abuo roro, umunne ya kpebiri na ha ga-egburiri ya. Nna Chinenye na-akpa ewu, aturu na ehi. O bukwara umunne Chinenye na-edupu anuulondi a n'ohia ebe ha na-ata nri. Otu ubochi, umunne Chinenye alotaghi n'oge ebe ha jere iduga anuulondi a maka ita nri. Nna Chinenye gwara ya ka o gaa mata ihe ji umunne ya. Ka Chinenye na-erute ebe umunne ya no nso, ha siriri na taa ka ha gagesi ya na peni bu toro, gwakwa ya na o bu soosoonu ka e ji mee nai.

Ka Chinenye rutere ha nso, umunne ya maburu ya tunye ya olulu di n'ebe ahụ, ma otu nwanne Chinenye siriri na o baghi uru o buha ha ijiri aka kwafuo obara nwanne ha. O turu alo ka ha refuo Chinenye n' aka ndi obodo Umugbunu ndi na-azu ahia ohu, na-esite n'uzo ahụ agafe. Mgbe ha lotara n' ulo, ha siriri nna ha na anuohia

adogbuola Chinenye. Nna ha bu Njoku bere akwa , tie aka n'obi , ma mechaa were uwa ka o si hu ya .

Ka Chinenye rutere nso ebe umunne ya no , ha lepuru anya hu ka o na-abia . Ihe dapuru ha n' onu bu"Lee onye oka nro ka o na-abia.Taa ka o ga-arodebe nro ya ahụ ..Anyi ga-egosi ya ihe oku ji nti oke eme .Taa ka anyi ga-agwa ya na toro bu peni ato, gwakwa ya na o bu sososonu ka e ji mee nai". Mgbe Chinenye rutere, ha nwuchiri ya ,choo igbu ya. Ha maburu ya tunye ya n'ime olulu di nso n'ebe ahụ nke na-enweghi mmiri di ya . Ma Nnanna gwara ha na o gaghi aba uru o bula ka ha jiri aka ha kwafuo obara nwanne ha. O turu alo ka ha refuo Chinenye n'aka ndiUmugbuu ndi na-azu ahia, na-esite n'uzo ahụ agafe .( Epuchie na Obichere 2001:pp 41 na 42).

N'obodo Umugbuu e regara Chinenye , onye goro ya bu Eze Onyeike . Chinenye malitekwaru igosikwa ihe o bu . O na-etokwa n'amamihe . Ma na-amawanye mma. Eze Onyeike huru ya n'anya ; nke na o bu Chinenye na-eje ahia izuta ihe e ji esi ofe na umu ihe ndiozo . Nwunye Eze a na-akpo Loolo Onyeike malitere inwe mmasi n'ebe Chinenye no. Otu ubochi , o kporo Chinenye ka ha abuo mewe enyi mana Chinenye siri ya na o bu ihe ihere ime ihe di otu a ebe nne ya ukwu no . Chinenye juru aju , mgbe Loolo huru na ya emeela onwe ya ihere n' ihu , Loolo punahuru Chinenye efe nke elu ahụ ya gaa dote . Loolo chere uwa ya elu , chee uwa ya ala, bia choputa na atumatu akuolanu. O ga-ahapu nwata ike nsi a menyere ya ihere n'anya ka o laa n'efu mbanu , kama o chetere asio ga - eme . Ka Eze Onyeike lotara , o beere akwa gwa ya na Chinenye choroidakpo ya . Eze Onyeike kpuuru Chinenye tinye na mkporo, were ruo ubochi a ga-egbu ya.

Ekwughị ekwu , a kaghị aka Eze Onyeike alọta, Lọlọ eze eburu anya mmiri aruruala gakwuru di ya mgbe di ya juru ya ihe merenu . O sirị na ebelebe gburu n'ulo ha taa. O mepere onu ya koro Eze Onyeike etu Chinenye sirị bata n' ulo ha, sorokwa ya bu Lọlọ Eze banye n' ebe ha na-ehi ura, rịo ya enyi. O gosiri Eze uwe o natara Chinenye mgbe ya bu ajo nwata choromanye ya amanye iji mezuo mbunuche ya. Iwe were Eze nke ukwu, nke mere o jiri nye iwu ka a kpochie Chinenye n'ulo mkporo ruo ubochi a ga-egbu ya.( Epuchie na Obichere 2001:pp50 -51)

Ka ubochi ole na ole gasiri , Lọlọ dara na nnukwu oria . Eze Onyeike buuru ya gaa ulo ogwu. E nweghike ichoputa ihe na-aria ya. Oria Lọlọ biara na-akawanye njo kwa ubochi nke na o na-ekwugheri ekwugheri ka onye isi mebiri . Mgbe izu uka ole na ole gasiri , Lọlọ malitere guwa otu egwu bu nke ndi Nqosu na ndi dokita onon' ulogwu ha biara tinye uche na ya . Egwu a, bu egwu na-egosi n' aka Chinenye diocha.

Ka o na-agu egwu a , onye lere ya anya na mkpuru anya ga-eche na o bu onye nwuru anwu . Dokita kporo Eze Onyeike ka o bia nuru egwu nwunye ya na-agu . Ka Eze biara gerechaa egwu a, o doro ya anya na aka Chinenye diocha .

Mgbe Eze Onyeike rutere , jiri nti ya nuru egwu nwunye ya na-agu , egwu turu ya. O gwara ndi na-agwo Lọlọ ya ka ha nyewezie ya ogwu na o ga-agbake n' oria ahụ. O noghi ihe ruru abali abuoozo Lọlọ Eze gbake n' oria ya, si ebe ahụ lota . Ka ihe chukwu kwuru wee mezuo , Eze Onyeike enweghi mgbe o ji kpoputa Chinenye n' ulo

mkporo ahụ . Ma n' ebe Eze nọ, ọ marala na aka nwata a diọcha . (Epuchie na Obichere: pp52)

O megħi abalı abuo,nwunye ya gbakee n'oria were loğhachi . Loło rioro Eze Onyeike ka ọ kpoputa Chinenye n'ulo mkporo ma Eze Onyeike juruaju . Obi adighi ya mma n'ebe nwunye ya nọ, mana ọ ga-achupu nwunye ya achupu ; ka ọ ga – egbu ya egbu .

Loło yoro Eze elu ,yoo ya ala ka ọ kpoputa nwata ahụ na mkporo ma Eze gbachiri obi ya, ma were ihe duchie nti ya .Obi adighi mma ebe nwunye nọ ma ọ ga-eme gini?.O ga-achupu Loło nzuzu ya achu ka ọ ga-egbu ya egbu.(Epuchie na Obichere 2001:pp 52)

Chinenye norootutu afọ n'ulo mkporo ma na o ruruotuubochi , Eze Onyeike roro nro ebe ehi asaa tara ahụ loro ehi asaa buru ibu . Nke a juru Eze Onyeike anya . O kporootutundioke nro ma o nweghi onye mara mputara nro ahụ . Otu onye toro Eze Onyeike alo ka ọ kpo Chinenye n' ihi na ulo mkporo nọ, na ọ na-akorootutu mmadu nro . Eze Onyeike kpoputara Chinenye bu onye kwara ya n' unwu na-achoida n' uwa niile .

Eze gwara Chinenye nro roro si;Ahuru m ehi asaa gbara ibu n'akuku mmiri ebe ha na-ata nri. Ozokwa, leekwa n'ihu m ehi asaa ozo bundi tara ahụ dika aziza bjara lee ehi asaa buru ibu , mepee onu lorochaa ha n'otu 'n otu.Chinenye gwara Eze na nro abuo ahụ bu otu ihe.Na ehi asaa buru ibu na-egosi afọ asaa nri ga-adi n'uju.Ebe ehi ndi tara ahụ na-egosi afọ asaa nke agwu ga-apia ndi mmaduutari n' elu uwa.( Epuchie na Obichere :pp54).

Ozugbo nro ahụ Eze rọrọ malitere na-imezu. Nri jupụtara n’ebe niile ma nke a teghị aka unwu malitekwar, mana n’ ihi na Eze chekwara nri , agụụ egbughịndi mmadụ .Eze Onyeike kpọtutara Chineye ma mee ya Govanọ . Ọ bụ ya na-elekọta ihe niile gbasara nri ma ka e si eresa ndi mmadụ . Ọ bụkwa be Govanọ Chinenye ka mba niile na -abịa azụta nri . Ọ bụ n’oge ahụ ka umunne Chinenye bịara izuta nri . Chinenye chọtutara ndi ha bụ ozugbo. Ha kpokwaara ya isi ala ,rịọ ya mgbaghara ọ gbaghakwara ha , ma gwa ha gaa kpota Njoku bụ nna ha . Ha niile biaziri biri na Umugbuu.

### **Ntaramahụhụ Dị ka Iduuazi a Sịrị Ziputa Ya.**

N’ iduuazi a, Chinenye tara ahụhụ n’ihi asị Lọlọ Eze Onyeike sikpodoro ya . Ọ nọrọ na mkporootutu afọ ebe ọ nọ na-eche mgbe a ga-egbu ya . Chineke si nrọ Eze rọrọ were zoputa ya. Abia n’ebe Lọlọ nọ , ọ dara ọria ozugbo ọ asị ahụ . Ọria ekweghikwanu a hapu wee ruo mgbe o kwuputara ihe o mere . Ọzọ n’ihi na Eze Onyeike a chopotala na ọ bụ asị ka nwunye ya siri, nke a mere ka ọ ghara inwekwa ntukwasị obi n’ebe Lọlọ ya nọ. N’ebe umunne Chinenye nọ ,ha mechakwara kpọrọ ya isiala n’ikpeazu bụ nke ha ji maka ya wee chọọ igbu ya

### **KeduKa Iduuazi Sịrị a Metuta Ikpe Asomanya .**

Ọ bụ eziokwu na Eze Onyeike amatala n’aka Chinenye dọcha, mana ọ kpọtutaghị Chinenye na mkporo, n’agbanyeghi na Lọlọ mesiri rịọ Eze ka ọ kpota Chinenye . Eze na-eche ka ya na Lọlọ ya na Chinenye ga-esi birikwa n’otu onuulo nakwa ihe ndi mmadụ ga-ekwu . Nke a mere ka Chinenye nọrọ n’ulo mkporo na - eche ubochi a ga – egbu ya wee ruo n’Eze a rọrọ nrọ. Ọzokwa, Eze Onyeike kere ikpe naanị n’onu nwunye ya bụ Lọlọ, o echeghi echiche nke oma na o nwere ike ibu okwu asị ka Lọlọ

na-ekwu .Nke a bu n'ih i na o na-aso anya na Loqlo ga-as i na o nweghi ahuhuo tara Chinenye. O bu ya mere na ike gwuru Eze Onyeike mgbe o jiri nti ya nu asisa Loqlo sara n'ulogwu .

### **NdiOdee Na ka ha Siri Jiri iduuazi ha Were Gboo Nsogbu a BuIkpe Asomanya .**

Ikpe n' onwe ya, abughi ihe ogo, kama na o bu akparamagwa ndi mmadu gbakoro n'ikpe maobu na onodu di etu a ,na-eme ya buonodu ka o jo o njo, n'ih i ekwughi ihe kwesiri ka e kwuo maobu mee mgbe kwesiri ekwesi n'onodu ah u daputara. N' iduuazi niile e lebara anya na nchocha a , otu ihe ka ha niile na-arutu aka. N' Ikpe Asomanya na-adaputa mgbe ndi mmadu emeghi ihe kwesiri ka ha mee n'ih i ujo, ngari maobu anyaukwu .dg . N'ih i nsogbu a, onye o bu la e kpesoro Ikpe Asomanya na - an o na nwute na ndi u ya niile maobukwanu site na nke a nwuo. Na *Chinenyeze* na *Ugochinyere Nwata* , odee ji ndi isiagwa digasi na ya bu iduuazi were gosi na onye e kpesoro Ikpe Asomanya na-an o na nwute ogologo ndi u ya niile . Na *Mmiri Oku Eji Egbu Mbe* , odee ji agwa ndi ohi ha na Enyi yiri zuo ohi , bu nke e mesiri taa naani ha ahuhu ma hapu Enyi, na-emeghi ya ihe o bu la were gosiputa n'onye e kpesoro Ikpe Asomanya na-an o nwute . Na Mmadu Ka Na-Arija na Ukpapa Okpoko Buuru , odee gosiputara na Ikpe Asomanya nwere ike ibutere onye e kpesoro ya onwu . Ihe butegasiri Ikpe Asomanya n'iduuazi ndi a niile, abughi ihe ozo karija na ndi mmadu e meghi ihe kwesiri ka ha mee, mgbe o kwesiri ,wee ruo mgbe ihe mebisiri.

**Ihe A choputagasi .**

Nchọcha a chọputara ihe ndị a site n'akwukwọ iduuazi e labara anya na ya. N' Ikpe Asomanya nwere otutu ihe na-ebute ya di ka : ego , ngari, ujo ,asi, anyaukwu na ntajianya .d.g. N'idiuazi ndi a ,ndi e kpegidechara n' Ikpe Asomanya bundi no n'uzo ziri ezi maobundi aka ha diocha. Nke a mere ka ha taa ahuhu n'ihe ha e metaghi maobu ihe ha amaghi isi ya, bu nke ha mechara nweta ikpemukwumoto n' ikpeazu . Nke a bu n'ih na o dighi ihe zoro ezo n'okpuru anyanwu . Ihe a maghi taa, a mara ya echi . Ihe o bu la zoro ezo ga e mechaa puta ihe . Ma obughii taa , o buru echi .

N' aka nke ozo , ndi mere ka e nwee onodu a maobundi na-ekpegide mmadu, bundi nnukwu ntaramahuhu na-abjara karia n'oge ikpeazu. Otutu bu ihe ha metara kpochapuru ha na ezinaulo ha .Ebe otutu n'ime ha bukwa ihe ha metara kpochapuruoha obodo . Ugwu na nsopuru nke ufodu nweburu , bu nke e wepukwara . Nke a bu n'ih na onye na-eme ihe ojoo na ihe ojoo aghaghi izute ya .N'ih na o bu ihe mmadu metara ka eji akwu ya ugwo .Ozokwa bu na obughii naanindi mere ihe ojoo na aghoro mkpuru ya , umu ha na-eso were keta oke n'ihe ojoo ah . Nke a putara na ahuhu diirindi omekome n'uwa a, dikwara ha n'uwa ozo na-abia . Onye o bu la kwesiri igbara ihe ojoooso .

### **Nchikota**

Nchọcha a ,lebara anya n'idiuazi ndi nwere Ikpe Asomanya di ka isiokwu ha maobundiniisiokwu ha . Nwanchocha gbaliri site n'ileba anya ka ndi odee iduuazi siri jiri ederede iduuazi ha were na-egbochi onodu a .Nchocha a, gosiri na ndi odee na – agbali n'ebe ufodu di ka o si gbasata Ikpe Asomanya mana o nwere ebe ndi odee arubeghioru putara ihe di ka o gbasata ihe a ga-eme were belata Ikpe Asomanya . O kachasi ma o buru na onye e kpesoro Ikpe

Asomanya ewee mechaa chọputa na aka onye ahụ diọcha , ka a ga-esi mee ndị di etu a ahụ nwerekwa onwe ha ma o buru na eji ha eji , site n' iji ụzọogbaraohụ , dika iji ndi uwe ojii mee ka onye ahụ nwerekwa onwe ya , di ka o di na mba uwa ndiozo . Nchocha a na – ekwu na ndi odee iduuazi Igbo kwesiri iji iduuazi ha mepee ndi Igbo anya site n'ime ka ndi Igbo site n'uzo di icha icha-na-atule ihe maobu na-elegara ihe na-eme na ndi anyan' ihi na uwa emepela anyan' ka ha wee di ka ndi ogbo ha no na mba uwa ndiozo.

### **Mmechi**

O di mkpa ikowa na o diotutu ihe nke a chọputara na nchocha a. Na Ikpe Asomanya nwere otutu ihe na-ebute ya . Nke a na-adaputa mgbe ndi mmadu e-meghi ihe kwesiri ka ha mee maobu kwuo n' oge kwesiri ekwesị .Ederede nchocha a, kwesiriibu ihe a ga-enomi, e nwere olile anyan' otutundi odee ga-amalitezi idi na-edeputa iduuazi nke isiokwu ya ga-abu Ikpe Asomanya bu nke ga-enye aka n'ibelata ajoonodu a.Nchocha a, ga-enye aka n'ikwalite asusu Igbo ma si uzo di etu a ,bawanye agumagu, omenaala na nkwenye ndi Igbo n' ebe o di ukwu.

- Chukuezi, A .B. (1988). *Akọ bụ ndị*.Ikeja: Longman Press.
- Clark,P. B. (1982). *Literature and Sociology*.Birmingham: Hawap Press.
- Culler,A.D. (1961).*Poetry and Criticism*. Boston:Houghton Mifflin Press.
- Dobie , A .B . (2009) *Theory Into Practice : An Introduction To Literary Criticism*. USA: Wadsworth press.
- Ekegbo, R .N . ( 2005 ). *Uwa Onye Na Chi Ya*. Awka : Mabcom Systems Press .
- Emenanjo , N . ( no date ). *Utara nti* . Ibadan : Evans Brothers Press .
- Epuchie , D.N. na Obichere ,C .N. (2001) .*Chinenyeze* . Obosi : Pacific Press
- Habib , M .A .R . (2001) . *Literary Criticism From Plato To The Present : An Introduction* United Kingdom : Wiley – Blackwell Press
- Hristic ,J. (1977). The Problems of Realism In Modern Drama. *A Journal Of Theory And Interpretation* , vol . 7. P . 135.
- Ihejirika , O .C . (2008) . *Aka Tijie*. Obosi : Pacific Press
- Imo, O .G . (2009). *Nri Uche .Nnewi* : Mis-fav Press.
- Isola, A. (1978) . *The Writer 's Art In the Modern Yoruba Novel*. Ph .D Thesis, University of Ibadan.

- Lawrenson , O . N . na Siwgwood , A. (1971). *The Sociology Of Literature* . Londjon: Mac Press.
- Mkaanem ,E. A. (2010). “ The Literature of the people “ :  
A critical Appraisal of Selected  
Plays since Nigerian Indiępendjence In language  
andj Literatura In A developing  
country. Essays in Honour of Professor Besson,  
O . A Oluikpe , Anasiudu , B .N.  
,Nwaozuzu , G. I. andj Okebalama , C . N. (ed)  
Onitsha : Africana - First press.
- Mmadjekwe , J . C .( 1979 ). *Nka Okwu* .Ikeja : Longman  
Press .
- Mbah , B . M , Mbah E.E. , Ikeokwu , E.S. ,Okeke ,C . O. ,  
Nweze , C N., Ugwuona ,C . M. Na Ndj Otu Ha  
(2013) *Igbo Adj* . Nsuka : University of Nigeria  
press
- Mohammed , H . (2013,March 27) “.Achebe: Africa ‘s Best  
“. *Daily Trust* . pg56.
- Nwadike , I . U . (1990 ). *Nri Uche . Owerri* : Totan Press  
(2005) . *Amumamu Igbo Kemgbe 1990*.A Paper  
Presented At The Annual Congress Workshop  
by The Igbo Studies Association 21th–24th Sept  
2005. (2006) . *Akpnuche* . Obosi : Pacific Press
- Nwankwo , I . (2004). *Arijj Nne Kwara* . Awka : Penmark  
Press. Gibbon Andj Kee Press.
- Nwokelue ,R. M . (2010) . *Ugochinyere Nwata* . Onitsha :  
Moble Graphic Press.
- Nzeako , J . U . T. (1972 ) . *Omenaala Igbo* . Ikeja :Longman  
Press

Qfomata , C .E . (1999) . *Echiche M.* Enugu :Format press.

\_\_\_\_\_ (2007) . *Ndịezu Utoasusu Igbo* . Enugu :  
Format Press .

Onwudufor , F . O . F. ( 2007 ) . *Mmanu Eji Eri Okwu* .  
Enugu : Snap Press .

Okeke , C . O .(2012) . *Mmadu Ka A Na – Arịa* . Nsuka :  
University of Nigeria Press.

Okoye , H. C. (2009) . *Ije Uwa*. Enugu: Teo press .

Onyekaonwu ,G . O . (2001) . *Uwa Ntọọ* . Onitsha :  
African – Feb Press.

\_\_\_\_\_ (1981) . *Nwata Rie Awọ*. Onitsha :  
Varsity Press

Ubesie , T . U. (1975) . *Ukpama Okpoko Buuru* . I badan: O  
ford University Press.

(1974) . *Mmiri Oku Eji Egbu Mbe* . Ikeja Longman  
Press.

Wolfgang ,I . (1975) “ Ihe Reality Of Fiction : A Functional  
Approach To Literature.” *A Journal of Theory And  
Interpretation* .vol. 7. P 7.